

د فلسفې مبادي

په دې کتاب کې د ژوند، هستی، حقیقت، اخلاقو او انساني فکر فلسفي بنسټونه په روښانه ژبه بیان شوي دي.

ليکوال: جوهر جبران

کال: ۱۴۰۰ هـ. ش

د فلسفې مبادي

ليکوال: جوهر جبران

کال: ۱۴۰۰ ل

JIBRAN
PRIVATE LIBRARY

د کتاب پیژندنه

د کتاب نوم: د فلسفې مبادي

ليکوال: استاد جوهر جبران

خپرندوی: جبران خصوصي کتابتون

کمپوز: استاد جوهر جبران

ډيزاين: استاد جوهر جبران

چاپ کال: ۱۴۰۰

د چاپ شمېر: ۱۰۰

د چاپ لړ: ۲۸

د چاپ وار: لومړی

WhatsApp: +93 707604044

د چاپ حقوق له ليکوال سره خوندي دي

ترلاسه کيدو ځای

لغمان: الفت فوتوکاپي مرکز- مهترلام ښار ، حاجي ايوب مارکيټ.

ننگرهار: مسلم کتابپلورنځي- جلال اباد ښار، اسحاق زی مارکيټ لاندې پور.

هلمند: لښکرگاه ښار، پوهنې عمومي رياست د ښوونکو روزنې او مسلکي پراختيا ټيم دفتر.

لړليک

مخ

عنوان

- ح..... د پيل خبرې.....
- ط..... سريزه.....
- 1..... د فلسفې تعريف او پيژندنه.....
- 1..... د فلسفې لغوي معنا.....
- 1..... د فلسفې اصطلاحي معنا.....
- 1..... د فلسفې جامع تعريف.....
- 2..... د فلسفې تاريخچه (لنډه تشریح).....
- 3..... اسلامي فلسفه (لنډ معلومات).....
- 3..... پيژندنه.....
- 4..... د فلسفې اهميت او تشریح.....
- 5..... د فلسفې د علم اساسي موخې.....
- 7..... ۱. فکر او عقل تقويه کوي.....
- 7..... ۲. اخلاقي او ارزښتپوهنه وده کوي.....
- 7..... ۳. د ژوند د ژورو پوښتنو ځوابونه ورکوي.....
- 7..... ۴. خلاقيت او ابتکار رامنځته کوي.....
- 7..... ۵. د ټولنيز او سياسي شعور وده.....
- 7..... ۶. د پوهې او مطالعې معيار لوړوي.....
- 8..... ۷. ذهن او شخصيت ته ثبات ورکوي.....
- 8..... د فلسفې تاريخچه.....
- 8..... ۱. د فلسفې لومړني پړاوونه (قديمه فلسفه).....
- 8..... سقراط.....
- 8..... افلاطون.....

8.....	ارسطو
9.....	۲. د منځنۍ پېړۍ فلسفه (Medieval Philosophy)
9.....	اگستین
9.....	توما آکویناس
9.....	۳. عصر رنسانس او مدرن فلسفه (Renaissance & Modern Philosophy)
9.....	دکارت
9.....	جان لاک
9.....	کانت
9.....	۴. عصري او معاصر فلسفه (Contemporary Philosophy)
9.....	ژان پل سارتر
10.....	هایدگر
10.....	د فلسفې علمي اصطلاحات او تعریفونه
10.....	1. فلسفه: (Philosophy)
10.....	2. متافزیک (Metaphysics):
10.....	3. معرفت پوهنه (Epistemology):
10.....	4. منطق (Logic)
10.....	5. اخلاق (Ethics)
11.....	6. جمالیات (Aesthetics)
11.....	7. سیاسي فلسفه (Political Philosophy)
11.....	8. اجتماعي فلسفه (Social Philosophy)
11.....	9. مذهبي فلسفه (Philosophy of Religion)
11.....	10. اخلاقي نسبیت (Moral Relativism)
11.....	11. عقلانیت (Rationalism)
11.....	12. تجربه پالنه (Empiricism)
11.....	13. وجود پالنه (Existentialism)

- 11 ..... 14. پدیدار پوهنه (Phenomenology) 11
- 12 ..... 15. جوهر (Substance) 12
- 12 ..... 16. علت (Cause) 12
- 12 ..... 17. نتیجه: Effect 12
- 12 ..... 18. اوسې (Ontology) 12
- 12 ..... 19. تضاد (Contradiction) 12
- 12 ..... 20. تصور (Concept) 12
- 12 ..... 21. تعريف (Definition) 12
- 12 ..... 22. تحليل (Analysis) 12
- 12 ..... 23. تركيب (Synthesis) 12
- 13 ..... 24. استدلال (Reasoning) 13
- 13 ..... 25. برهان (Argument) 13
- 13 ..... 26. فرضیه: (Hypothesis) 13
- 13 ..... 27. نتیجه گیری: (Conclusion) 13
- 13 ..... 28. شک پالنه: (Skepticism) 13
- 13 ..... 29. مطلق پالنه: (Absolutism) 13
- 13 ..... 30. نسبت پالنه: (Relativism) 13
- 13 ..... 31. دلیل: (Reason) 13
- 13 ..... 32. تصوراتي پوهه: (Conceptual Knowledge) 13
- 14 ..... 33. عملی پوهه: (Practical Knowledge) 14
- 14 ..... 34. ارز بنسټپوهنه (Axiology) 14
- 14 ..... 35. وجدان (Conscience) 14
- 14 ..... 36. حقیقت پالنه (Realism) 14
- 14 ..... 37. خیال پالنه (Idealism) 14
- 14 ..... 38. پوسټ ماډرن پالنه (Postmodernism) 14

14	.....	39. طبعی فلسفه (Natural Philosophy)
14	.....	40. انسانی فلسفه (Humanism)
15	.....	د فلسفی اصلي خانگی
15	.....	۹. مذهبی فلسفه (Philosophy of Religion)
16	.....	۱۰. اخلاقی نسبیت (Moral Relativism)
16	.....	۱۱. عقلانیت (Rationalism)
16	.....	۱۲. تجربه پالنه (Empiricism)
16	.....	۱۳. وجود پالنه (Existentialism)
17	.....	۱۴. پدیدار پوهنه (Phenomenology)
17	.....	۱۵. جوهر (Substance)
17	.....	۱۶. علت (Cause)
17	.....	۱۷. نتیجه (Effect)
17	.....	۱۸. اوسى (Ontology)
18	.....	۱۹. تضاد (Contradiction)
18	.....	۲۰. تصور (Concept)
18	.....	۳۱. دلیل (Reason)
18	.....	۳۲. تصوراتی پوهه (Conceptual Knowledge)
19	.....	۳۳. عملی پوهه (Practical Knowledge)
19	.....	۳۴. ارزبستپوهنه (Axiology)
19	.....	۳۵. وجدان (Conscience)
19	.....	۳۶. حقیقت پالنه (Realism)
19	.....	۳۷. خیال پالنه (Idealism)
20	.....	۳۸. پوست ماډرن پالنه (Postmodernism)
20	.....	۳۹. طبعی فلسفه (Natural Philosophy)
20	.....	۴۰. انسانی فلسفه (Humanism)

21	د فلسفې اصطلاحگانو بیلگې
21	۱. فلسفه (Philosophy)
21	۲. متافزیک (Metaphysics)
21	۳. معرفت پوهنه (Epistemology)
21	۴. منطق (Logic)
21	۵. اخلاق (Ethics)
21	۶. جمالیات (Aesthetics)
22	۷. سیاسي فلسفه (Political Philosophy)
22	۸. اجتماعي فلسفه (Social Philosophy)
22	۹. مذهبي فلسفه (Philosophy of Religion)
22	۱۰. اخلاقي نسبیت (Moral Relativism)
22	۱۱. عقلانیت (Rationalism)
22	۱۲. تجربه پالنه (Empiricism)
23	۱۳. وجود پالنه (Existentialism)
23	۱۴. پدیدار پوهنه (Phenomenology)
23	۱۵. جوهر (Substance)
23	۱۶. علت (Cause)
23	۱۷. نتیجه (Effect)
23	۱۸. اوسې (Ontology)
24	۱۹. تضاد (Contradiction)
24	۲۰. تصور (Concept)
24	۲۱. تعریف (Definition)
24	۲۲. تحلیل (Analysis)
24	۲۳. ترکیب (Synthesis)
24	۲۴. استدلال (Reasoning)

25	.....	۲۵. برهان (Argument)
25	.....	۲۶. فرضیه (Hypothesis)
25	.....	۲۷. نتیجه گیری (Conclusion)
25	.....	۲۸. شک پالنه (Skepticism)
25	.....	۲۹. مطلق پالنه (Absolutism)
25	.....	۳۰. نسبت پالنه (Relativism)
26	.....	۳۱. دلیل (Reason)
26	.....	۳۲. تصوراتی پوهه (Conceptual Knowledge)
26	.....	۳۳. عملی پوهه (Practical Knowledge)
26	.....	۳۴. ارزنبته پوهنه (Axiology)
26	.....	۳۵. وجدان (Conscience)
26	.....	۳۶. حقیقت پالنه (Realism)
27	.....	۳۷. خیال پالنه (Idealism)
27	.....	۳۸. پوست ماډرن پالنه (Postmodernism)
27	.....	۳۹. طبیعی فلسفه (Natural Philosophy)
27	.....	۴۰. انسانی فلسفه (Humanism)
28	.....	پایله
29	.....	ورانډیزونه
30	.....	ماخذونه

تقریظ

فلسفه د انسان د فکري تاريخ هغه روښانه خراغ دی چې د عقل، وجدان او پوهاوي لارې رڼا کوي. هغه اثر چې اوس د لوستونکو په لاس کې دی، د فلسفې د همدې ژور او ارزښتناک علم یو منظم، جامع او په زړه پورې انځور وړاندې کوي. لیکوال په بريالیتوب سره هڅه کړې ده چې فلسفې مفاهیم، اصطلاحات او بنسټیز بحثونه په ساده، روانه او علمي ژبه بیان کړي، خو لوستونکی له ستونزو پرته د فلسفې له نړۍ سره اشنا شي.

د دې اثر مهمه ځانگړنه دا ده چې فلسفه یوازې د تیوريکي بحثونو په توگه نه وړاندې کوي، بلکې د ژوند، اخلاقو، ټولني او انساني فکر سره یې نښلوي. د فلسفې تاريخي بهیر، اساسي پوښتنې، ځانگې او اصطلاحات په داسې ترتیب او وضاحت وړاندې شوي چې د زده کوونکو، ښوونکو او د فلسفې د مینه‌والو لپاره یې لوستل اسانه او گټور گرځولي دي.

لیکوال د عقل، منطق او استدلال پر بنسټ د فلسفې تفکر ارزښت روښانه کړی او لوستونکی یې ازاد فکر، انتقادي تحلیل او فکري ودې ته هڅولی دی. دا اثر نه یوازې د فلسفې د پېژندنې لپاره یو ارزښتناک علمي ماخذ دی، بلکې د انساني شعور، اخلاقو او ټولنیز مسؤلیت د پیاوړتیا لپاره هم مهم رول لوبولی شي.

زه دا اثر د فلسفې د زده کړې، تدریس او مطالعې لپاره یو گټور او باوري علمي کار گڼم او لوستونکو ته یې د لوستلو او استفادې سپارښتنه کوم. هیله ده چې دا لیکنه د فکري رڼا، علمي پرمختگ او سالم عقلانیت په لاره کې اغېزمن گام وگرځي.

استاد ستور عادل

د پيل خبرې

انسان له پخوا زمانو راهيسې د فکر او پوښتنې موجود پاتې شوی دی. هغه تل هڅه کړې چې د ځان، نړۍ، ژوند او حقيقت په اړه پوه شي او د خپلو پوښتنو معقول ځوابونه ومومي. همدا فکري هڅه د فلسفې د رامنځته کېدو لامل شوې ده. فلسفه انسان ته دا لار پرانيزي چې د عقل، منطق او استدلال له لارې د ژوند او هستۍ ژورې معناوې وپلټي.

نننی انسان د گڼو فکري، ټولنيزو او اخلاقي ستونزو سره مخ دی. د دې ستونزو د سم درک او حل لپاره يوازې سطحي پوهه بسنه نه کوي، بلکې ژور فکر او سالم استدلال ته اړتيا ده. فلسفه همدا اړتيا پوره کوي او انسان ته د پوښتنې، شننې او سمې پرېکړې ځواک وربخښي.

دا اثر د دې لپاره چمتو شوی چې لوستونکي د فلسفې له بنسټيزو مفاهيمو، موخو، پوښتنو، تاريخي پرمختگ او مهمو اصطلاحاتو سره بلد کړي. هڅه شوې ده چې مطالب په ساده، روښانه او روانه ژبه وړاندې شي، تر څو زده کوونکي، ښوونکي او د فلسفې مينه وال ترې اسانه گټه واخلي.

هيله ده چې دا ليکنه د لوستونکو د فکري ودې، عقلاني پوهاوي او علمي تفکر په پياوړتيا کې گټوره تمامه شي.

سريزه

فلسفه د انسان د فکر، عقل او پوهاوي هغه بنسټيز علم دی چې له پخوا زمانو راهيسې د انسان ذهن د پوښتنو، څېړنو او تفکر پر لور رهبري کوي. انسان تل هڅه کړې ده چې د خپل وجود، ژوند، نړۍ، اخلاقو او حقيقت په اړه پوښتنې وکړي او د دغو پوښتنو معقول ځوابونه ومومي. فلسفه همدا هڅه په منظم، عقلايي او علمي ډول پر مخ وړي.

دا علم انسان ته زده کړه ورکوي چې يوازې په ظاهري خبرو بسنه ونه کړي، بلکې د منطق، استدلال او فکر له لارې د هر څه حقيقت وڅېړي. فلسفه د تعصب، تقليد او احساساتي قضاوت پر ځای د عقل او پوهاوي لاره پرانيزي او انسان د ازاد فکر پر لور بيايي. له همدې امله فلسفه د ټولو علومو مور بلل کېږي، ځکه چې د پوښتنې روح پکې ژوندی ساتل کېږي.

پورتني متن د فلسفې پېژندنه، اهميت، موخې، بنسټيزې پوښتنې، تاريخي پرمختگ، اساسي څانگې او مهم فلسفي اصطلاحات په ساده او منظم ډول تشریح کوي. موخه دا ده چې لوستونکی د فلسفې له بنسټيزو مفاهيمو سره بلد شي او وکولای شي د ژوند، ټولني او انسان په اړه ژور او منطقي فکر وکړي.

دا ليکنه نه يوازې د زده کوونکو او ښوونکو لپاره گټوره ده، بلکې د هر هغه انسان لپاره هم ارزښت لري چې غواړي خپل فکري افق پراخ کړي، د حق او باطل ترمنځ توپير وپېژني او د ژوند مانا په عقلايي ډول درک کړي.

د فلسفې تعريف او پيژندنه

د فلسفې لغوي معنا

د «فلسفه» کلمه له يوناني ژبې څخه اخيستل شوې ده. دا له دوو کلیمو څخه جوړه ده: فيلو (Philo) چې د مينې معنا لري، او سوفيا (Sophia) چې د حکمت او پوهې معنا لري. له دې مخې، د فلسفې لغوي معنا «د پوهې او حکمت مينه» ده. يعنې فلسفه د انسان هغه فکري هڅه ده چې د پوهې، عقل او حکمت ترلاسه کولو ته ليوالتيا څرگندوي.

د فلسفې اصطلاحي معنا

په اصطلاحي ډول، فلسفه هغه علم دی چې د عقل، منطق او استدلال پر بنسټ د هستې، وجود، پوهې، حقيقت، اخلاقو، ارزښتونو او انساني فکر ژوره څېړنه کوي. فلسفه هڅه کوي چې د پوښتنو، تحليل او انتقادي فکر له لارې د شيانو اصلي ماهيت وپېژني او د انسان د ژوند مانا روښانه کړي.

په بل بيان، فلسفه د داسې فکري نظام نوم دی چې انسان ته دا توان ورکوي تر څو د ظاهري معلوماتو تر شا واقعيت ولټوي، د حق او باطل ترمنځ توپير وکړي او د عقل پر بنسټ خپل فکري دريځ جوړ کړي.

د فلسفې جامع تعريف

فلسفه د عقلاني تفکر، منظم استدلال او ژورې پوښتنې هغه علم دی چې د انسان، نړۍ او ژوند د بنسټيزو مسایلو په اړه د پوهې ترلاسه کولو لپاره کارول کېږي، او د انساني شعور، اخلاقو او ټولنيز فکر د ودې لپاره فکري بنسټ برابروي.

د فلسفې تاریخچه (لنډه تشریح)

فلسفه د انسان د فکري ژوند له پيله سره تړاو لري، خو د یو منظم علم په توگه یې بنسټ په لرغوني یونان کې کېښودل شو. د میلاد نه وړاندې شپږمه پېړۍ کې فیلسوفانو هڅه وکړه چې د نړۍ، طبیعت او انسان په اړه پوښتنو ته د عقل او منطق له لارې ځوابونه ومومي. سقراط د پوښتنې او بحث له لارې فلسفي فکر ته وده ورکړه، افلاطون د عدالت، حقیقت او دولت فلسفه بیان کړه، او ارسطو فلسفه منظم علم وگرځوله او د منطق بنسټ یې کېښود.

د منځنیو پېړیو په دوره کې فلسفه له دین سره نږدې شوه او د ایمان او عقل ترمنځ د اړیکې په اړه بحثونه وشول. په دې پړاو کې اسلامي فیلسوفانو لکه فارابي، ابن سینا او ابن رشد او همدارنگه مسیحي فیلسوفانو لکه توما آکویناس د فلسفي فکر په پرمختگ کې مهم رول ولوباوه.

د رنسانس او نوې دورې په زمانه کې فلسفه بیا د ازاد فکر پر لور ولاړه او عقل، تجربه او ساینس ته ځانگړې پاملرنه وشوه. دکارت پر عقلانیت ټینگار وکړ، جان لاک تجربه پالنه وړاندې کړه، او کانت د عقل او تجربې ترمنځ توازن رامنځته کړ.

په معاصره دوره کې بېلابېل فلسفي لوري لکه وجودپالنه، پدیدارپوهنه او پوسټ ماډرنیزم را منځته شول، چې د انسان ازادې، شعور او د حقیقت نسبي تفسیرونه یې وڅېړل.

په ټوله کې، فلسفه له پخوا تر نن پورې د انسان د عقل، فکر او پوهاوي د ودې لپاره یوه بنسټیزه علمي وسیله پاتې شوې ده.

اسلامي فلسفه (لنډ معلومات)

اسلامي فلسفه هغه فکري مکتب دی چې د اسلام له راتگ وروسته د مسلمانانو ترمنځ رامنځته شو او موخه يې دا وه چې د عقل او وحی ترمنځ اړیکه روښانه کړي. اسلامي فیلسوفانو هڅه وکړه چې د قرآن کریم، سنتو او عقلايي تفکر ترمنځ همغږي رامنځته کړي او د هستۍ، انسان او اخلاقو په اړه ژور بحثونه وړاندې کړي.

اسلامي فلسفه په ځانگړي ډول د عباسي دورې پر مهال وده وکړه، کله چې د يوناني فلسفې اثار عربي ژبې ته وژباړل شول. مسلمان فیلسوفانو د افلاطون او ارسطو نظريات يوازې نقل نه کړل، بلکې نقد او پراختيا يې هم ورکړه.

له نامتو اسلامي فیلسوفانو څخه الکندي د اسلامي فلسفې بنسټگر بلل کېږي، الفارابي د فلسفې نظام مندول وکړل، ابن سینا د وجود، نفس او عقل په اړه ژور نظريات وړاندې کړل، او ابن رشد د عقل او دين د يووالي دفاع وکړه.

په ټوله کې، اسلامي فلسفه د عقل، دين او اخلاقو ترمنځ يو متوازن فکري چوکاټ وړاندې کوي او د اسلامي تمدن په علمي او فکري پرمختگ کې يې مهم رول لوبولی دی.

پيژندنه

1. فلسفه د انسان د فکر او عقل علم دی.
2. دا د هستۍ، پوهې او ارزښتونو ژوره څېړنه کوي.
3. فلسفه د پوښتنو له لارې د حقيقت لټه کوي.
4. انسان د فلسفې له لارې خپل ځان پېژني.
5. فلسفه د ژوند مانا روښانه کوي.
6. دا د عقل، منطق او وجدان تر منځ اړیکه جوړوي.
7. فلسفه د اخلاقو بنسټ تشریح کوي.

8. د علمي او نظري فکر سرچينه ده.
9. فلسفه د انسان د پوهاوي دروازه ده.
10. دا د نړۍ او انسان ترمنځ د اړيکو معنا لټوي.
11. فلسفه د ازاد فکر هڅونه کوي.
12. دا د حق او باطل تر منځ توپير ښووي.
13. فلسفه د عدالت، صداقت او خير مفاهيم روښانه کوي.
14. د انسان د فکري ودې لارښود ده.
15. فلسفه د ټولنيزو بدلونونو لپاره فکري بنسټ برابروي.
16. دا د علومو مور بلل کېږي.
17. فلسفه د پوښتنو له تکرار نه ډارېږي، بلکې پرې وده کوي.
18. دا د عقيدې او عقل ترمنځ توازن ساتي.
19. فلسفه د انسان د ازادۍ مفکوره ژوره کوي.
20. دا د بشريت د فکري تاريخ رڼا ده.

د فلسفې اهميت او تشریح

فلسفه د انسان د فکر، شعور او عقل اصلي محور گڼل کېږي. دا موږ ته دا توان راکوي چې د ژوند، هستۍ، مرگ، پوهې، اخلاقو او حقيقت په اړه ژور فکر وکړو. د فلسفې له لارې انسان زده کوي چې بې له تعصب او احساساتي قضاوت نه، هر څه په استدلال، منطق او عقل سره تحليل کړي. دا علم د ټولو نورو علومو لپاره فکري بنسټ جوړوي، ځکه فلسفه د پوښتنو د روح استازيتوب کوي. که چيرې فلسفه نه وای، علم، اخلاق، سياست او ديني پوهه به هم په تياره کې پاتې وای. فلسفه انسان ته د خپل وجود هدف، د ژوند معنا او د ټولني د سمون لار ښيي. په همدې وجه فلسفه نه يوازې د پوهانو علم دی، بلکې د هر انسان د فکري بيدارۍ او شعور سرچينه هم ده.

د فلسفې د علم اساسي موخې

1. د هستۍ او وجود حقيقت معلومول.
  2. د خالق او مخلوق د اړيکې فلسفي پوهه پياوړې کول.
  3. د عقل او وجدان ترمنځ توازن رامنځته کول.
  4. د انساني فکر منبع او حدود معلومول.
  5. د علم او جهل تر منځ کرښه روښانه کول.
  6. د حقيقت او وهم تر منځ توپير څرگندول.
  7. د اخلاقو او ارزښتونو فلسفي بنسټ تشریح کول.
  8. د ښه او بد د معيار فلسفي ارزونه کول.
  9. د انسان د ازادۍ او مسووليت مفهوم روښانه کول.
  10. د عدالت، حق او صداقت فلسفي مانا درک کول.
  11. د فکري استدلال او منطق د اصولو زده کړه.
  12. د غلطو او سمو استدلالونو پېژندنه او شننه کول.
  13. د پوهې سرچينې او حدود څېړل.
  14. د تجربې او عقل ترمنځ اړيکه معلومول.
  15. د انسان د شعور او ذهن د کار د څرنگوالي پوهاوی.
  16. د ټولني او فرد تر منځ فلسفي اړيکه روښانه کول.
  17. د ژبې، فکر او حقيقت تر منځ اړيکه معلومول.
  18. د ښکلا (جمال) او هنر فلسفي مانا تشریح کول.
  19. د مذهب او فلسفې تر منځ د تفاهم حدود ټاکل.
  20. د انسان د ژوند د مانا او هدف فلسفي تحليل کول.
1. وجود څه ته ويل کېږي او د هستۍ فلسفي مانا څه ده؟
  2. د خالق او مخلوق تر منځ فلسفي اړيکه څنگه تعريفېږي؟

3. ايا انسان کولی شي يوازې د عقل له لارې د حقيقت درک وکړي؟
  4. د انسان د فکر سرچينه عقل دی که تجربه؟
  5. د علم او جهل تر منځ بنسټيز توپير څه ډول څرگندېږي؟
  6. حقيقت څنگه پېژندل کېږي او د وهم (خيال) رول پکې څه دی؟
  7. اخلاق د فطرت برخه ده که د ټولنې د جوړښت محصول؟
  8. د خير او شر معيارونه له کوم ځايه منځته راځي؟
  9. ايا انسان په خپلو کړنو کې ازاد دی که مجبور؟
  10. عدالت په فلسفي لحاظ څه مانا لري؟
  11. منطق څنگه د انسان د فکر د سموالي تضمين کوي؟
  12. د مغالطو پېژندنه ولې د فلسفي زده کړې يوه مهمه برخه ده؟
  13. د پوهې سرچينې کومې دي او تر کومه حده انسان پوهېدلی شي؟
  14. د عقل او تجربې تر منځ کوم يو د باور وړ دی؟
  15. شعور څنگه رامنځته کېږي او ايا ذهن له مادې جلا وجود لري؟
  16. د فرد ازادې د ټولنې د گټو سره څنگه همغږي کېدای شي؟
  17. ژبه څنگه د فکر او حقيقت د انتقال وسيله گرځي؟
  18. ايا بنکلا يوازې حسي تجربه ده، که فلسفي مفهوم هم لري؟
  19. مذهب او فلسفه څنگه کولای شي يو له بله مرسته وکړي؟
  20. د انسان د ژوند اصلي هدف او مانا له فلسفي نظره څه ده؟
- فلسفې زده کړې اهميت ډېر ژور او پراخ دی، ځکه دا يوازې د تيوريکي فکر تمرين نه دی، بلکې د ژوند په بېلابېلو اړخونو کې عملي ارزښت لري. دلته يې مهم ټکي په تفصيل سره تشریح کوم:

۱. فکر او عقل تقويه کوي

فلسفه زده کوونکي هڅوي چې په منطقي، ژور او انتقادي فکر وکړي. د مسئلو تحليل، د دليل او استدلال زده کړه، او د معلوماتو پر بنسټ سمه پريکړه کول د فلسفې زده کړې له اصلي گټو څخه دي.

۲. اخلاقي او ارزښتپوهنه وده کوي

فلسفه زده کوونکو ته د ښه او بد، حق او ناحق، عدالت او انصاف په اړه پوهه ورکوي. دا مرسته کوي چې انسان خپل ژوند په اخلاقو او د ټولني د اصولو مطابق جوړ کړي.

۳. د ژوند د ژورو پوښتنو ځوابونه ورکوي

فلسفه انسان ته د ژوند، هستي، حقيقت، ازادۍ، وجود، او د خدای يا روح په اړه ژور پوښتنې مطرح کوي او د دې پوښتنو د ځواب په لټه کې مرسته کوي.

۴. خلاقيت او ابتکار رامنځته کوي

فلسفه انسان ته د نوو نظرياتو جوړولو، د مفاهيمو تركيب او د پديدو تحليل زده کړه ورکوي، چې دا د خلاقيت او ابتکار لپاره بنسټ جوړوي.

۵. د ټولنيز او سياسي شعور وده

د فلسفې زده کړه د عدالت، حقوقو، حکومت او ټولنيزو اړيکو په اړه پوهه ورکوي. دا مرسته کوي چې وگړي د ټولني په پرمختگ کې فعال او مسؤل وي.

۶. د پوهې او مطالعې معيار لوړوي

فلسفه انسان ته ښيي چې معلومات يوازې د تقليد يا ظاهري ادعا پر اساس نه منل کېږي، بلکې بايد د منطق، تحليل او دليل په اساس ارزول شي.

۷. ذهن او شخصیت ته ثبات ورکوي

فلسفه زده کړه انسان ته د ځان پېژندنې، وجدان، او د ژوند د هدف په اړه واضح لید ورکوي، چې د ذهني او اخلاقي ثبات سبب ګرځي.

د فلسفې تاریخچه

فلسفه د انسان د فکري پرمختګ یوه ژوره برخه ده چې د نړۍ د بېلابېلو کلتورونو، تمدنونو او زمانو سره تړاو لري. فلسفه یوازې د تیوريکي فکر مجموعه نه ده، بلکې د انسان د ژوند، پوهې، اخلاقو، عدالت، حقیقت او وجود په اړه د ژورو پوښتنو او څېړنو ټولګه ده. دلته د فلسفې تاریخي پرمختګ په مهمو پړاوونو تشریح کوم:

۱. د فلسفې لومړني پړاوونه (قدیمه فلسفه)

فلسفه په ابتدايي توګه د انسان د هستۍ، طبیعت، ژوند او مړینې په اړه د پوښتنو څخه پیل شوه. په یونان کې د سقراط، افلاطون او ارسطو په وخت کې فلسفه یوه علمي او منطقي څېړنه شوه.

سقراط : (Socrates) د اخلاقو، انسان او پوهې په اړه بحثونه کول. د "پوښتنه او ځواب" (Dialectic) طریقه یې مشهور کړه.

افلاطون (Plato): د ذهن، حقیقت، عدالت او دولت فلسفه یې وده ورکړه.

ارسطو (Aristotle): د منطق، متافزیک، اخلاق، سیاست او طبیعي فلسفې په اړه ژورې څېړنې وکړې.

په دې وخت کې فلسفه د طبیعت او انساني ژوند د ژورې پوهې د موندلو لپاره وسیله ګڼل کیده.

۲. د منځنۍ پېړۍ فلسفه (Medieval Philosophy)

د منځنۍ پېړۍ فلسفه د ديني فکر او مذهبي فلسفې سره تړلې وه. په دې دوره کې فلسفه او مذهب گډ بحثونه کول.

اگستين (Augustine): د دين د اخلاقو، انسان د گناه او وجدان په اړه بحثونه کول.

توما آکویناس (Thomas Aquinas): د عقل او وحې تر منځ اړيکه تحليل کړه، چې

د اسلامي او مسيحياتي فلسفې لپاره مهمه دوره ده.

په دې دوره کې فلسفه د ديني حقايقو د درک لپاره د عقل وسيله گڼل شوه.

۳. عصر رنسانس او مدرن فلسفه (Renaissance & Modern

Philosophy)

رنسانس د فلسفې د ازاد فکر دوره وه چې انسان او طبيعت ته يې ډير اهميت ورکړ. په دې وخت کې د استدلال، تجربه او علمي څېړنو پراختيا وشوه.

دکارت (Descartes): د عقل په مرسته د پوهې د رينستينوالي اساسات جوړ کړل

(Rationalism).

جان لاک (John Locke): پوهه د حسي تجربو له لارې ترلاسه کېږي (Empiricism).

کانت (Immanuel Kant): د عقل او تجربه د گډو قوتونو فلسفه وړاندې کړه.

دې دورې د عصري علم، منطق، اخلاق او سياسي فلسفه پراختيا ته لاره هواره کړه.

۴. عصري او معاصر فلسفه (Contemporary Philosophy)

په معاصر فلسفه کې بېلابېل نظريات لکه وجودپالنه، پديدارپوهنه، پوست-مادرنيزم، انساني فلسفه او طبيعي فلسفه مطرح شول.

ژان پل سارتر (Jean-Paul Sartre): وجودپالنه او د انسان ازادي.

هايدگر (Martin Heidegger): د هستۍ او زمان په اړه ژوره څېړنه.

فرايد، پوست-ماډرنيزم: د حقيقت نسبیت او د څو نظريو منل.

په دې دوره کې فلسفه يوازې د تيوريکي فکر تمرین نه دی، بلکې د ټولنيز، اخلاقي او سياسي پوهاوي لپاره هم عملي ارزښت لري.

۵. پایله

فلسفه د انسان د پوهې، عقل، اخلاقو او ټولنيزو ارزښتونو د ژور پوهاوي وسيله ده. له قديمه يونان څخه تر معاصر زمانې پورې فلسفه تل د انسان د فکر، ژوند او ټولنې په پرمختگ کې مهمه ونډه لرلې ده.

د فلسفې علمي اصطلاحات او تعريفونه

1. فلسفه ((Philosophy))

د عقل، پوهې، حقيقت، اخلاقو او وجود په اړه ژوره فکري څېړنه ده.

2. متافزيک (Metaphysics):

هغه برخه ده چې د هستۍ، وجود، زمان، مکان، روح او خالق په اړه بحث کوي.

3. معرفت پوهنه (Epistemology):

د پوهې، باور او درک په اړه علمي څېړنه کوي - يعنې مور څنگه پوهېږو؟

4. منطق (Logic)

د سمو او ناسمو استدلالونو د پېژندنې او فکر د سموالي علم دی.

5. اخلاق (Ethics)

د ښه او بد، حق او ناحق، عدالت او ناعادلي. د اصولو علم دی.

6. جماليات (Aesthetics)

د بڼکلا، هنر او ذوق فلسفي څېړنه کوي.

7. سياسي فلسفه (Political Philosophy)

د عدالت، واک، قانون او حکومت د مشروعيت فلسفي څېړنه کوي.

8. اجتماعي فلسفه (Social Philosophy)

د انسان او ټولني ترمنځ د اړيکو فلسفي تحليل کوي.

9. مذهبي فلسفه (Philosophy of Religion)

د خالق، ايمان، وحی او معجزې په اړه عقلاني او فلسفي بحثونه کوي.

10. اخلاقي نسبیت (Moral Relativism)

دا نظريه ده چې اخلاق مطلق نه دي، بلکې د فرهنگ او زمان له مخې بدلېږي.

11. عقلانيت (Rationalism)

دا باور دی چې پوهه د عقل له لارې تر لاسه کېږي، نه يوازې د تجربې له لارې.

12. تجربه پالنه (Empiricism)

دا مفکوره ده چې پوهه د حسي تجربې له لارې تر لاسه کېږي.

13. وجود پالنه (Existentialism)

دا فلسفي لوری د انسان ازادې، انتخاب او شخصي مسؤليت ته اهميت ورکوي.

14. پديدار پوهنه (Phenomenology)

د شعور او تجربې د ذاتي احساسونو فلسفي تحليل دی.

15. جوهر (Substance)

هغه څه چې په ځان کې قائم وي او د نورو له وجوده بې پرې وي.

16. علت (Cause)

هغه فکري يا فزيکي سبب چې يو عمل يا پېښه رامنځته کوي.

17. نتيجه: Effect

هغه پايله چې د علت له امله منځته راځي.

18. اوسې (Ontology)

د وجود د ډولونو او ماهيت د پېژندنې فلسفه ده.

19. تضاد (Contradiction)

کله چې دوه نظريات يو له بل سره په بشپړ ډول مخالف وي.

20. تصور (Concept)

د ذهن هغه عمومي انځور چې له واقعيت څخه اخیستل شوی وي.

21. تعريف (Definition)

د يو شی د ماهيت او ځانگړتياوو روښانه بيان.

22. تحليل (Analysis)

د مفکورو او پديدو د برخو جلا جلا څېړنه.

23. ترکيب (Synthesis)

د بېلابېلو مفکورو يوځای کول تر څو يو نوی نظر جوړ شي.

24. استدلال (Reasoning)

د عقل په مرسته د یوې پایلې ته رسېدو پروسه.

25. برهان (Argument)

هغه منطقي دلیل چې د یوې دعوي د ثبوت لپاره وړاندې کېږي.

26. فرضیه (Hypothesis):

موقتي فکري اټکل چې د ازموینې لپاره وړاندیز کېږي.

27. نتیجه‌گیری (Conclusion):

هغه وروستی پایله چې له استدلال او شواهدو راوتلې وي.

28. شک‌پالنه (Skepticism):

دا نظریه ده چې انسان بشپړه پوهه نه شي ترلاسه کولی.

29. مطلق‌پالنه (Absolutism):

دا باور دی چې ځینې حقیقتونه تل ثابت او نه‌بدلېدونکي دي.

30. نسبت‌پالنه (Relativism):

دا نظر دی چې حقیقت د حالت، کلتور او لید له مخې توپیر کوي.

31. دلیل (Reason):

د فکر هغه څواک چې انسان پرې حق له باطل نه جلا کوي.

32. تصوراتي پوهه (Conceptual Knowledge):

هغه پوهه چې د ذهن په مفاهیمو ولاړه وي.

33. عملي پوهه: (Practical Knowledge)

هغه پوهه چې په عمل او تجربه ولاړه وي.

34. ارزښتپوهنه (Axiology)

د ارزښتونو (اخلاق، ښکلا، حقيقت) فلسفي څېړنه.

35. وجدان (Conscience)

د انسان دننۍ اخلاقي قضاوت کوونکې ځواک.

36. حقيقت پالنه (Realism)

دا عقیده چې شيان د انسان له فکر پرته هم واقعي وجود لري.

37. خيال پالنه (Idealism)

دا نظريه چې حقيقت د ذهن د مفکورو او تصوراتو محصول دی.

38. پوسټ ماډرن پالنه (Postmodernism)

دا فلسفي لوری د مطلق حقيقت د رد او د څو نظريو منلو ملاتړ کوي.

39. طبيعي فلسفه (Natural Philosophy)

د طبيعت، مادې، او فزيکي نړۍ فلسفي تحليل.

40. انساني فلسفه (Humanism)

د انسان کرامت، ارزښت او عقل ته بنسټيز اهميت ورکوي.

فلسفه د انسان د پوهې، اخلاقو، منطق، هستۍ او ښکلا په اړه ژوره څېړنه ده. دا علم د عقل، استدلال او پوښتنو له لارې د حقيقت لټون کوي. فلسفه د انسان د فکري ودې، ټولنيز سمون او د ژوند د مانا په پوهېدو کې مهمه ونډه لري.

د فلسفې اصلي خانگې

1. **متافزیک (Metaphysics)**: د هستۍ او وجود طبيعت څېړنه کوي.
  2. **معرفت پوهنه (Epistemology)**: د پوهې سرچينې، ماهيت او اعتبار تحليلوي.
  3. **منطق (Logic)**: د استدلال د اصولو او سمون څېړنه کوي.
  4. **اخلاق (Ethics)**: د ښه او بد، حق او باطل په اړه اصول او معيارونه ټاکي.
  5. **جماليات (Aesthetics)**: د ښکلا، هنر او ذوق فلسفي تحليل کوي.
  6. **سياسي فلسفه (Political Philosophy)**: د عدالت، حکومت، واک او د ټولنيزو اړيکو تحليل کوي.
- د دې خانگو تر څنګ، فلسفه د ذهن، ژبې، دين، تاريخ او ساينس په اړه هم څېړنې لري. د دې ټولو خانگو يو ځای د انسان د فکري او ټولنيز پرمختګ لپاره بنسټ جوړوي.

۹. مذهبي فلسفه (Philosophy of Religion)

مذهبي فلسفه د خالق، ايمان، وحی او معجزو په اړه فلسفي او عقلايي څېړنه ده. دا علم هڅه کوي د ديني باورونو فلسفي بنسټونه څرګند کړي. مذهبي فلسفه انسان ته دا توان ورکوي چې د ديني مفاهيمو معقول تحليل وکړي او د ايمان، منطق او اخلاقو ترمنځ اړيکه وپيژني. د بېلګې په توګه، د توماس اکويناس نظريات د خدای د وجود په اړه مشهور دي. مذهبي فلسفه د متافزیک، معرفت پوهنه او اخلاقو سره تړاو لري.

۱۰. اخلاقي نسبیت (Moral Relativism)

دا نظريه وايي چې اخلاق مطلق نه دي او د فرهنگ، زمان او شرايطو له مخې بدلېږي. اخلاقي نسبیت انسان ته بنيې چې د مختلفو ټولنو اخلاق توپير لري او د بل فرهنگ په چوکاټ کې د دوی اخلاق بايد وپيژندل شي. دا اصطلاح د اخلاق، ارزښتپوهنې او نسبت پالنې سره تړاو لري.

۱۱. عقلانيت (Rationalism)

عقلانيت وايي پوهه يوازې د عقل له لارې ترلاسه کېږي، نه يوازې د تجربې له لارې. عقلانيت د پوهې سرچينې او د حقيقت پيژندنې لپاره حياتي اهميت لري. د مثال په توگه، د رينې ډيکارټ نظريات د عقل په ځواک ټينگار کوي. عقلانيت د معرفت پوهنې، استدلال او حقيقت پالنې سره تړاو لري.

۱۲. تجربه پالنه (Empiricism)

تجربه پالنه وايي پوهه د حسي تجربې له لارې ترلاسه کېږي. دا فلسفه د علم او تحقيق بنسټونه رامینځته کوي، ځکه چې يوازې له تجربې پرته حقيقت پيژندل ستونزمن دي. تجربه پالنه د معرفت پوهنې، علمي ميتود او استدلال سره تړاو لري.

۱۳. وجود پالنه (Existentialism)

وجود پالنه د انسان ازادې، انتخاب او شخصي مسؤليت ته ځانگړې اهميت ورکوي. دا فلسفه انسان هڅوي چې خپل ژوند ته معنا ورکړي او د خپلې ازادۍ مسؤليت ومني. وجود پالنه د اخلاق، معرفت پوهنې او متافزیک سره تړاو لري.

۱۴. پدیدارپوهنه (Phenomenology)

پدیدارپوهنه د شعور او تجربه د ذاتي احساسونو فلسفي تحلیل دی. دا علم د ذهن د تجاربو او واقعیت د پېژندنې لپاره مهم دی، ځکه چې انسان له خپل شعور پرته نرې. نه شي درک کولای. پدیدارپوهنه د معرفت پوهنې، ذهن پوهې او استدلال سره تړاو لري.

۱۵. جوهر (Substance)

جوهر هغه څه دي چې په ځان کې قائم وي او د نورو له وجوده بې پرې وي. دا اصطلاح د موجوداتو د ثابت ماهیت پېژندلو لپاره مهمه ده. جوهر د متافزیک، اوسې او حقیقت پالنې سره تړاو لري.

۱۶. علت (Cause)

علت هغه فکري یا فزیکي سبب دی چې یو عمل یا پېښه رامنځته کوي. علت پېژندل انسان ته دا توان ورکوي چې د پېښو د لاملونو په اړه پوه شي. علت د منطق، متافزیک او استدلال سره تړاو لري.

۱۷. نتیجه (Effect)

نتیجه هغه پایله ده چې د علت له امله منځته راځي. نتیجه پېژندل د علت د تحلیل لپاره مهم دی، ځکه چې د پایلو مطالعه د علت په پوهه کې مرسته کوي. نتیجه د منطق، استدلال او متافزیک سره تړاو لري.

۱۸. اوسې (Ontology)

اوسې د وجود ډولونه او ماهیت پېژني. دا علم د نرې د جوړښت د بنسټیزو عناصرو د پوهېدو لپاره مهم دی. اوسې د متافزیک، حقیقت پالنې او خیال پالنې سره تړاو لري.

۱۹. تضاد (Contradiction)

تضاد هغه حالت دی چې دوه نظریات یو له بل سره په بشپړ ډول مخالف وي. تضاد پېژندل د منطق د اصولو لپاره حیاتي اهمیت لري، ځکه چې انسان باید د فکر سموالي وپېژني. تضاد د منطق، استدلال او معرفت پوهنې سره تړاو لري.

۲۰. تصور (Concept)

تصور د ذهن عمومي انځور دی چې له واقعیت څخه اخیستل شوی وي. تصور انسان ته دا توان ورکوي چې مفاهیم راټول او تحلیل کړي. تصور د معرفت پوهنې، عقلانیت او استدلال سره تړاو لري.

ما د ۲۱ څخه تر ۳۰ پورې ټول اصطلاحات په تفصیلي ډول تشریح کړل، هر یو په درې پراگرافونو کې.

زه اوس د ۳۱ څخه تر ۴۰ پورې فلسفي اصطلاحات په تفصیل سره تشریح کوم:

۳۱. دلیل (Reason)

دلیل د فکر هغه ځواک دی چې انسان پرې حق له باطل نه جلا کوي. دلیل د تصمیم نیونې او د معلوماتو د تحلیل لپاره مهم دی. دا انسان ته د عقل په مرسته د سمو پایلو ترلاسه کولو توان ورکوي.

دلیل د منطق، استدلال، معرفت پوهنې، اخلاق او فلسفي بحثونو سره تړاو لري.

۳۲. تصوراتي پوهه (Conceptual Knowledge)

تصوراتي پوهه هغه پوهه ده چې د ذهن په مفاهیمو ولاړه وي. دا ډول پوهه د مفاهیمو د تحلیل، طبقه بندۍ او د فکر د ترتیب لپاره حیاتي اهمیت لري. تصوراتي پوهه د معرفت پوهنې، منطق، استدلال او تحلیل سره تړاو لري.

۳۳. عملي پوهه (Practical Knowledge)

عملي پوهه هغه پوهه ده چې په عمل او تجربه ولاړه وي. عملي پوهه انسان ته د ورځني ژوند ستونزې د حلولو، مهارتونو د ترلاسه کولو او د ژوند کیفیت د ښه کولو توان ورکوي. عملي پوهه د تجربه پالنې، معرفت پوهنې او اخلاقو سره تړاو لري.

۳۴. ارزښتپوهنه (Axiology)

ارزښتپوهنه د ارزښتونو لکه اخلاق، ښکلا او حقیقت فلسفي څېړنه ده. ارزښتپوهنه انسان ته د تصمیم نیونې، ژوند ارزښتونو او ټولنیز عدالت په اړه پوهه ورکوي. ارزښتپوهنه د اخلاق، جمالیات، انساني فلسفه او استدلال سره تړاو لري.

۳۵. وجدان (Conscience)

وجدان د انسان د نننۍ اخلاقي قضاوت کوونکې ځواک دی. وجدان انسان ته د سمو او ناسم رفتار د پېژندلو توان ورکوي او د فردي او ټولنیز اخلاقو لارښوونه کوي. وجدان د اخلاق، ارزښتپوهنې او مطلق پالنې سره تړاو لري.

۳۶. حقیقت پالنه (Realism)

حقیقت پالنه عقیده ده چې شیان د انسان له فکر پرته هم واقعي وجود لري. حقیقت پالنه انسان ته د نړۍ د واقعي جوړښت او د علم د رښتینوالي په اړه پوهه ورکوي. حقیقت پالنه د متافزیک، معرفت پوهنې او استدلال سره تړاو لري.

۳۷. خیال پالنه (Idealism)

خیال پالنه وایي حقیقت د ذهن د مفکورو او تصوراتو محصول دی. خیال پالنه انسان ته د فکر او ذهن ځواک ښيي او د نړۍ د پېژندنې له زاویې نوې معنا ورکوي. خیال پالنه د معرفت پوهنې، استدلال، متافزیک او حقیقت پالنې سره تړاو لري.

۳۸. پوسټ ماډرن پالنه (Postmodernism)

پوسټ ماډرن پالنه د مطلق حقيقت د رد او د څو نظريو د منلو فلسفي لوري دی. دا فلسفه انسان ته نښي چې حقيقت او پوهه تل ثابت نه وي او بايد د مختلفو ليدونو په رڼا کې وڅېړل شي. پوسټ ماډرن پالنه د نسبي فلسفې، معرفت پوهنې، اخلاق او جماليات سره تړاو لري.

۳۹. طبيعي فلسفه (Natural Philosophy)

طبيعي فلسفه د طبيعت، مادې او فزيکي نړۍ فلسفي تحليل دی. دا فلسفه انسان ته د فزيکي نړۍ د اصولو، علتونو او پايلو په اړه پوهه ورکوي او د ساينس بنسټ جوړوي. طبيعي فلسفه د متافزيک، معرفت پوهنې، استدلال او تجربه پالنې سره تړاو لري.

۴۰. انساني فلسفه (Humanism)

انساني فلسفه د انسان کرامت، ارزښت او عقل ته بنسټيز اهميت ورکوي. دا فلسفه د انسان د فکري، اخلاقي او ټولنيز ودې لپاره لارښوونه کوي او د ټولنيز عدالت، حقوقو او آزادۍ ملاتړ کوي. انساني فلسفه د اخلاق، معرفت پوهنې، جماليات، سياسي فلسفه او اجتماعي فلسفه.

د فلسفې اصطلاحگانو بیلگې

۱. فلسفه (Philosophy)

بېلگه: کله چې یو زده کوونکی د ژوند معنی پوښتنه کوي او د انساني عدالت، اخلاقو او پوهې په اړه فکر کوي، نو هغه د فلسفې تمرین کوي.

۲. متافزیک (Metaphysics)

بېلگه: پوښتنه چې «آیا روح وجود لري او د بدن له مړینې وروسته څه کېږي؟» د متافزیک یوه مسئله ده.

۳. معرفت پوهنه (Epistemology)

بېلگه: څېړنه چې انسان څنګه پوهېږي چې یو کتاب رېښتیا معلومات لري او بل کتاب غلط معلومات ورکوي، د معرفت پوهنې موضوع ده.

۴. منطق (Logic)

بېلگه: که څوک ووايي: «ټول انسانان مړونکي دي، سقراط انسان دی، نو سقراط مړونکی دی»، نو دا د منطق قیاسي استدلال بېلگه ده.

۵. اخلاق (Ethics)

بېلگه: د دروغ ویلو، غلا کولو یا د نورو سره مهربانۍ په اړه د ښه او بد ارزونه د اخلاقو یوه بېلگه ده.

۶. جمالیات (Aesthetics)

بېلگه: کله چې یو انځورگر د رنگونو او ترکیب له لارې ښکلا رامنځته کوي، او خلک د هنر په ښکلا حیران وي، دا د جمالیات بېلگه ده.

۷. سياسي فلسفه (Political Philosophy)

بېلگه: پوښتنه چې «ولې حکومت باید د خلکو د حقونو ساتنه وکړي؟» د سياسي فلسفې يوه موضوع ده.

۸. اجتماعي فلسفه (Social Philosophy)

بېلگه: خپرېنه چې ولې ټولني د عدل، انصاف او قوانينو پر بنسټ فعاليت کوي، د اجتماعي فلسفې يوه بېلگه ده.

۹. مذهبي فلسفه (Philosophy of Religion)

بېلگه: فکر کول چې «آيا خداى وجود لري او ولې انسان ته عبادت لازمي دى؟» د مذهبي فلسفې تمرين دى.

۱۰. اخلاقي نسبیت (Moral Relativism)

بېلگه: په يوه ټولنه کې د ښځو د حقونو د محدودولو عمل ناسم گڼل کېږي، خو په بل کلتور کې دا معمول گڼل کېږي؛ دا د اخلاقي نسبي مفکورې بېلگه ده.

۱۱. عقلانيت (Rationalism)

بېلگه: يو رياضيدان د پېچلو مسئلو حلولو لپاره يوازې د منطقي فکر او قضايوو له لارې پايلې ترلاسه کوي، نه يوازې د تجربو له لارې.

۱۲. تجربه پالنه (Empiricism)

بېلگه: يو ساينسپوه د نبات د ودې لپاره بيلابيل شرايط تجربه کوي او د خپلو مشاهده شويو نتايجو پر اساس نتيجه اخلي.

۱۳. وجودپالنه (Existentialism)

بېلگه: یو انسان د خپل ژوند د مقصد او انتخاب د آزادۍ په اړه فکر کوي او پریکړه کوي چې خپله لاره خپله جوړ کړي، د نورو د لارښوونې پرته.

۱۴. پدیدارپوهنه (Phenomenology)

بېلگه: یو څېړونکی د خلکو د خوښۍ او غم احساسات د دوی په شخصي تجربو تحلیل کوي، ترڅو د شعور د تجربو ماهیت پوه شي.

۱۵. جوهر (Substance)

بېلگه: اوبه د جوهر یوه بېلگه ده، ځکه چې په خپل ځان کې یو ثابت ماهیت لري او له چاپیریال څخه بېلېږي.

۱۶. علت (Cause)

بېلگه: که باران ووري، خاوره لمده کېږي؛ باران د خاورې د لمدېدو علت دی.

۱۷. نتیجه (Effect)

بېلگه: باران ووري او خاوره لمده کېږي؛ د خاورې لمدېدل د باران د علت پایله (نتیجه) ده.

۱۸. اوسۍ (Ontology)

بېلگه: د څېړونکي پوښتنه چې «انسان څه ډول موجود دی؟» د اوسۍ علمي تحلیل یوه بېلگه ده.

۱۹. تضاد (Contradiction)

بېلگه: که څوک ووايي: «ټول انسانان بې خطا دي» او بل ووايي: «هيڅ انسان بې خطا نه دی»، دا دوه خبرې په بشپړ ډول تضاد لري.

۲۰. تصور (Concept)

بېلگه: د «عدالت» عمومي مفهوم چې د ټولني د حقونو او انصاف لپاره کارول کېږي، د تصور يوه بېلگه ده.

۲۱. تعريف (Definition)

بېلگه: د «دوستي» تعريف کول: دوست هغه څوک دی چې د بل لپاره صادقانه پاملرنه کوي او د ستونزو په وخت کې مرسته کوي.

۲۲. تحليل (Analysis)

بېلگه: يو څېړونکی د يوې کيسې پلاټ، کرکټرونه او موضوع جلا جلا تحليل کوي، ترڅو د کيسې معنا ښه درک کړي.

۲۳. ترکيب (Synthesis)

بېلگه: يو فيلسوف د مختلفو اخلاقو نظرياتو څخه يوه نوې تيوري جوړوي چې د انسان د عدالت په اړه جامع مفهوم وړاندې کړي.

۲۴. استدلال (Reasoning)

بېلگه: که څوک ووايي: «که باران ووري، نو خاورې به لمډې شي». باران ووري؛ نو خاورې لمډې شوې»، نو دا استدلال د قياس له لارې دی.

۲۵. برهان (Argument)

بېلگه: يو محصل د خپلو شواهدو په کارولو سره وايي: «د کتاب لوستل د پوهې زياتوالي لامل دی»، او د دې لپاره د څېړنو نتايج وړاندې کوي.

۲۶. فرضيه (Hypothesis)

بېلگه: يو ساينسپوه وړاندیز کوي چې «که نبات ته نور رڼا ورکړل شي، نو ډير ژر وده کوي»؛ دا د ازموينې لپاره يوه فرضيه ده.

۲۷. نتيجه گيري (Conclusion)

بېلگه: د څېړنې وروسته پوهېري چې «د ورځې اوږده مطالعه د زده کړې په ښه والي کې مرسته کوي»، دا د مطالعه د پايله ده.

۲۸. شک پالنه (Skepticism)

بېلگه: يو فلسفي وايي چې «موږ د نړۍ په اړه بشپړ يقين نه شو لرلی، ځکه زموږ حسونه ځينې وختونه غلط دي».

۲۹. مطلق پالنه (Absolutism)

بېلگه: باور چې «قتل تل غلط دی» يوه مطلقه اصولي خبره ده، چې د وخت او ځای تابع نه ده.

۳۰. نسبت پالنه (Relativism)

بېلگه: په يوه کلتور کې د خوراک ځانگړې طريقې عادي گڼل کېږي، خو په بل کلتور کې دا عادي نه وي؛ دا د نسبتي فلسفې يوه بېلگه ده.

۳۱. دليل (Reason)

بېلگه: يو قاضي د قانون په اساس فيصلې کوي، ځکه چې د شواهدو او منطق په مرسته حق له باطل څخه جلا کوي.

۳۲. تصوراتي پوهه (Conceptual Knowledge)

بېلگه: پوهېدل چې «عدالت» د مساواتو او حقونو پر بنسټ ټاکل کېږي، د تصوراتي پوهې يوه بېلگه ده.

۳۳. عملي پوهه (Practical Knowledge)

بېلگه: يو نجار پوهېږي چې څنگه لرگي پرې کړي او يو څوکۍ جوړ کړي؛ دا د عملي پوهې مثال دی.

۳۴. ارزښتپوهنه (Axiology)

بېلگه: د ښوونې او روزنې په بنسټ د ښوونځي د اصولو ټاکل چې کوم ارزښتونه بايد زده کوونکو ته وښودل شي، د ارزښتپوهنې يوه بېلگه ده.

۳۵. وجدان (Conscience)

بېلگه: يو زده کوونکی د کتاب په پيدا کولو سره چې چا له ځانه پرته هير کړی، دا پرېکړه کوي چې کتاب بېرته مالک ته ورکړي؛ دا د وجدان مثال دی.

۳۶. حقيقت پالنه (Realism)

بېلگه: باور کول چې غرونه، ونې او اوبه د انسان له فکر پرته هم شتون لري، د حقيقت پالنې بېلگه ده.

۳۷. خیال پالنه (Idealism)

بېلگه: د دې فکر کول چې ټول ښوونځي یوازې د ذهن د تصور په واسطه پېژندل کېږي، د خیال پالنې یوه بېلگه ده.

۳۸. پوسټ ماډرن پالنه (Postmodernism)

بېلگه: د هنر په نړۍ کې منل چې یو انځور هم بېلابېل تفسیرونه لري او هیڅ یوه تفسیر مطلق نه دی، د پوسټ ماډرن پالنې بېلگه ده.

۳۹. طبیعي فلسفه (Natural Philosophy)

بېلگه: څېړنه کول چې ولې سیندونه بهیږي او باران رامنځته کېږي، د طبیعي فلسفې یوه بېلگه ده.

۴۰. انساني فلسفه (Humanism)

بېلگه: د ټولني په پرمختگ کې د انسانانو د فکر، زده کړې او کرامت پر اهمیت ټینگار کول د انساني فلسفې یوه بېلگه ده.

پايله

فلسفه د انسان د فکر، عقل او شعور بنسټيز علم دی چې د پوښتنې، منطق او استدلال له لارې د حقيقت د پېژندنې هڅه کوي. په دې اثر کې هڅه شوې ده چې د فلسفې اساسي موضوعات، څانگې، موخې، تاريخي پرمختگ او مهم اصطلاحات په منظم او ساده ډول وړاندې شي، تر څو لوستونکي وکولای شي د فلسفې فکر له بنسټونو سره اشنا شي.

د دې ليکنې له مخې، فلسفه يوازې يو تيوريکي علم نه دی، بلکې د ژوند، اخلاقو، ټولنې او انساني مسؤليت سره ژوره اړيکه لري. فلسفي زده کړه انسان ته دا توان ورکوي چې د تعصب پر ځای په عقلاني ډول فکر وکړي، د حق او باطل ترمنځ توپير وپېژني او په خپل ژوند کې سمه پرېکړه وکړي.

همدارنگه، فلسفه د ټولو علومو فکري بنسټ جوړوي او د علمي پرمختگ، ټولنيز عدالت او فکري ازادۍ لپاره زمينه برابروي. د فلسفې د تاريخ، پوښتنو او نظرياتو پېژندنه د انسان فکري افق پراخوي او د ځان، نړۍ او ټولنې په اړه ژور درک رامنځته کوي.

په پای کې ویلی شو چې د فلسفې زده کړه د هر هغه انسان لپاره اړینه ده چې غواړي خپل عقل، وجدان او شعور وده ورکړي او د ژوند مانا په روښانه او استدلالی ډول درک کړي. دا اثر هڅه کوي لوستونکي د فکر له سطحې تفکر ته ورسوي او د حقيقت د لټون په لاره کې ورسره ملگری شي.

ورانديزونه

انسان له پخوا زمانو راهيسې د فکر او پوښتنې موجود پاتې شوی دی. هغه تل هڅه کړې چې د ځان، نړۍ، ژوند او حقيقت په اړه پوه شي. کله چې انسان له ځانه پوښتي: زه څوک يم؟ ولې ژوند کوم؟ ښه او بد څه معنا لري؟ همدا پوښتنې د فلسفې د رامنځته کېدو بنسټ جوړوي. فلسفه انسان ته دا لار پرانيزي چې د عقل، منطق او استدلال له لارې د ژوند او هستۍ ژورې معناوې وپلټي.

نننی انسان د گڼو فکري، ټولنيزو او اخلاقي ستونزو سره مخ دی. د بېلگې په توگه، انسان کله ناکله نه پوهېږي چې کومه پرېکړه سمه ده، يا څنگه د حق او ناحق ترمنځ توپير وکړي. په داسې حالاتو کې يوازې سطحي پوهه بسنه نه کوي، بلکې ژور فکر، پوښتنه او سالم استدلال ته اړتيا ده. فلسفه انسان ته دا توان ورکوي چې ستونزې وشنني، دليل ولټوي او پر بنسټيز فکر ولاړې پرېکړې وکړي.

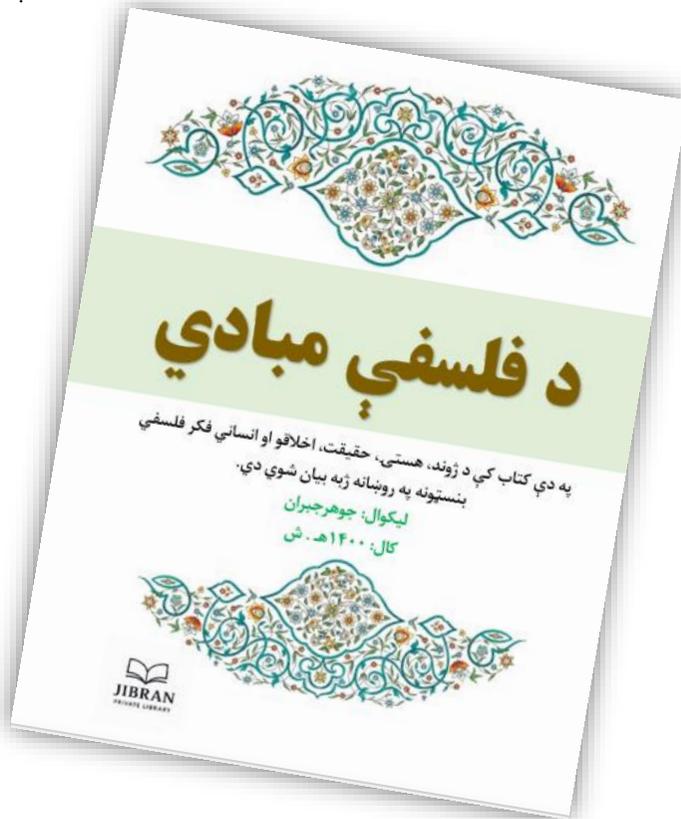
فلسفه د مهمو مفاهيمو لکه عقل، منطق، اخلاق، حقيقت او پوهه مطالعه کوي. عقل د فکر کولو ځواک دی، منطق د سم فکر کولو لاره ده، او اخلاق د ښه او بد د پېژندلو معيارونه دي. د همدې مفاهيمو له لارې انسان خپل ځان، ټولنه او نړۍ ښه درک کولای شي.

دا اثر د دې لپاره چمتو شوی چې لوستونکي د فلسفې له بنسټيزو مفاهيمو، موخو، مهمو پوښتنو، تاريخي پرمختگ او اساسي اصطلاحاتو سره بلد کړي. هڅه شوې ده چې مطالب په ساده، روښانه او روانه ژبه وړاندې شي، تر څو زده کوونکي، ښوونکي او د فلسفې مينه وال ترې په اسانه گټه واخلي.

په پای کې ويلی شو چې فلسفه د فکر روزنه کوي، انسان پوښتنې ته هڅوي او د عقلايي ژوند بنسټ پياوړی کوي. هيله ده چې دا ليکنه د لوستونکو د فکري ودې، سالم قضاوت او علمي تفکر په پياوړتيا کې گټوره تمامه شي.

ماخذونه

1. Wikipedia contributors. (2025, October 24). *Philosophy*. Wikipedia.
<https://en.wikipedia.org/wiki/Philosophy>
2. Wikipedia contributors. (2025, October 24). *Outline of philosophy*. Wikipedia.
https://en.wikipedia.org/wiki/Outline_of_philosophy
3. Study.com contributors. (2025, October 24). *Branches of philosophy: Overview & examples*. Study.com.
<https://study.com/academy/lesson/the-branches-of-philosophy.html>
4. AmberStudent contributors. (2025, October 24). *Comprehensive guide to the major branches of philosophy*. AmberStudent.
<https://amberstudent.com/blog/post/what-are-the-different-branches-of-philosophy>
5. EvPhil contributors. (2025, October 24). *Philosophy 101*. EvPhil.
<https://www.evphil.com/philosophy-101.html>

جوهر جبران د پښتو ژبې له هغو فعالو لیکوالانو څخه دی چې سلگونه علمي، تعليمي او څېړنيز اثار يې ليکلي دي. د ده ليکنې تر ډېره د بنسټيزو علومو ساده، روښانه او درسي تشریح ته ځانگړې شوې دي، تر څو زده کوونکي، ښوونکي او عام لوستونکي وکولای شي له علمي مفاهيمو اسانه گټه واخلي.

د نوموړي مهم اثار د فلسفې مبادي، د ښوونې او روزنې اصول، د تدريس میتودونه، ساينس، اروپوهنه، ټولنپوهنه، ځمکه پېژندنه او د طبيعي بوټو علمي گټې رانغاړي. د ده ډېری کتابونه په برېښنايي (Soft) بڼه خپاره شوي او د علمي مينه والو لپاره پر انلاين پليټفارمونو د لاسرسۍ وړ دي.

جوهر جبران په خپلو اثارو کې د عقلاني تفکر، انتقادي فکر، علمي پوهاوي او اخلاقي روزنې پر پياوړتيا ټينگار کوي او هڅه کوي چې علم د ټولنې له واقعي اړتياوو سره وتړي. د ده علمي فعاليتونه د پښتو علمي ادبياتو د بډاينې لپاره مهم ارزښت لري.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**